

GROEN DOEN

Marie-Claire van den Berg

GROEN DOEN

Verslag van een zoektocht
naar klimaatvriendelijk leven

Artemis & co

ISBN 978 90 472 0204 2

© 2011 Marie-Claire van den Berg

Omslagontwerp Janine Jansen

Omslagillustratie Jossy Albertus

Foto auteur Anja Robertus

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers n.v., Antwerpen

INHOUD

Voorwoord	9
1 Het waterdichte argument om nú wat te doen	19
2 Leven op (te) grote voet	30
3 Keurmerken en claims: veel grijs in een groen gebied	44
4 Eigen (groene) stroom eerst	67
5 Eco-rijden en brandstof tot nadenken	86
6 Op zoek naar echt duurzame vis	102
7 Van carnivoor naar flexitariër	113
8 Het supermarktstappenplan	129
9 Groene cosmetica, een illusie in een potje	143
10 Weg met dat afval!	161
11 Verantwoord op vakantie en duurzaam dineren	180
12 Pinnen met een schoon geweten	200
13 De kracht van actievoeren	214
14 En zo houd je het vol!	228
 Bronnen	 241

Bein' green

*It's not that easy being green
Having to spend each day the color of the leaves
When I think it could be nicer being red, or yellow, or gold
Or something much more colorful like that*

*It's not easy being green
It seems you blend in with so many other ordinary things
And people tend to pass you over
'Cause you're not standing out
Like flashy sparkles in the water
Or stars in the sky*

*But green's the color of spring
And green can be cool and friendly-like
And green can be big like a mountain
Or important like a river
Or tall like a tree*

*When green is all there is to be
It could make you wonder why
But why wonder why wonder
I am green, and it'll do fine
It's beautiful, and I think it's what I want to be*

(Kermit de Kikker, Sesame Street, 1969)

VOORWOORD

Echt leven is veel biefstuk eten. Volgens de overleveringen van mijn moeder tenminste. Toen ik klein was vertelde ze me vaak een verhaal over haar leven voor mijn geboorte. Het was een eenvoudige anekdote over haar en mijn vader, maar ze vertelde het iedere keer met zoveel liefde en trots in haar stem dat ik het steeds weer mooi vond.

Het ging ongeveer zo: toen ik er nog niet was en mijn smoorverliefde vader en moeder samen gingen wonen op een kleine flat in Rotterdam, hadden ze niets. Geen geld, geen bezittingen, geen gezamenlijke geschiedenis, alleen die lege flat en elkaar. In die flat maakte mijn vader een eettafel van een oude deur en stoelen van sinaasappelkistjes. Daar dineerden ze 's avonds, bij kaarslicht. 'En ook al hadden we niets,' zo sloot mijn moeder haar sprookje altijd even stralend af, 'we aten wel altijd verse biefstuk.'

Zo klein als haar verhaal was, zo groot is de invloed ervan op mijn leven. Ik denk dat mijn moeder mij onbewust haar levensmotto vertelde. Niet zozeer dat je altijd vlees moet eten, maar wel dat je het altijd goed moet hebben. Als kinderen van door de Tweede Wereldoorlog gevormde ouders wilden ze alleen maar gaan voor het beste. Ook voor hun kinderen. Dat voornemen hebben ze dubbel en dwars waargemaakt. De flat werd op-

gezegd en mijn ouders kochten een eengezinswoning. De deur die dienstdeed als tafel maakte plaats voor een eikenhouten eettafel, de sinaasappelkistjes werden ingeruild voor comfortabele eetkamerstoelen en er kwam een luxe keuken waar het vaak rook naar stoofpotjes, kippenragout, gebakken spekjes, rookworst en varkenskoteletten.

Er was altijd genoeg geld voor nieuwe kleren, we hadden twee auto's en gingen ieder jaar op zomer- en wintervakantie. Als het koud was ging de verwarming aan, in alle kamers. Zelfs als er een raam openstond. We gingen vaak met de hele familie uit eten en als we dat niet deden, maakte mijn moeder de meest uitgebreide maaltijden. En vrijwel altijd met vlees of vis, ondanks het feit dat ze een cursus vegetarisch koken had gevolgd. Alsof dat vlees iedere keer weer het bewijs was van de rijkdom waarin we leefden.

Die levenshouding van mijn ouders botste weleens met die van mijn oma, die ons maar ongebreideld zag consumeren en vond dat we best wat zuiniger en bescheidener mochten zijn. Mijn oma had de hongerwinter meegemaakt en was dus de enige in onze familie die wist wat het was om echt honger te hebben. Zij bewaarde iedere kruimel. Als wij weer eens een restje eten weggooiden of ons bord niet leeg wilden eten, konden we er donder op zeggen dat er een verhaal kwam over de tijd dat zij alleen maar suikerbieten at.

Ze kon ook indrukwekkende verhalen vertellen over de vrieskou en de ijsbloemen in haar kinderslaapkamer die, in tegenstelling tot die van ons, geen verwarming had. Of over hoe ze één keer per week werd gewassen met het water uit een ketel die de hele dag op de enige kachel in huis stond. Vol verbazing keek ik haar aan: een ketel? Wekelijks? Ik douchte, net als mijn zus en mijn ouders, iedere dag! En dan ging er 's avonds vaak ook nog iemand in bad.

Ik hing ook aan mijn oma's lippen als ze vertelde hoe ze in de huiskamer fietsend een dynamo aandreef om een boek te kunnen lezen. Of hoe haar moeder bij schemering met haar naar de lichtste plek van de kamer ging om nog even voor te lezen. Want

lampen aandoen kon alleen als ze een muntje in de elektriciteitsmeter deed en dat wilde ze zo lang mogelijk uitstellen. Dat je niet zomaar een lamp kon aanzetten als je een boek wilde lezen, vond ik onvoorstelbaar. Bij ons was er altijd licht, overal. Buiten, om mogelijke inbrekers te weren, 's avonds op de gang, als ik bang was in het donker, zelfs als we niet thuis waren was er licht dankzij de tijdschakelaar die mijn vader voor onze vakanties programmeerde, of gewoon omdat het fijn was na een dagje uit niet in het donker thuis te komen.

Mijn oma's verhalen hadden voor mij dezelfde sprookjesachtige lading als de verhalen die mijn moeder over haar flat vertelde. Ze kwamen uit een wereld die ik nooit zou kennen. Na verloop van tijd vergat ik ze ook, omdat ik aan mijn eigen leven was begonnen. Ik ging studeren, vond een piepkleine kamer in een studentenhuus, kreeg een bijbaantje in de horeca en werd verliefd op een studiegenoot. En toen we een paar jaar later gingen samenwonen werd ik overvallen door hetzelfde romantische gevoel dat ik had gehad wanneer mijn moeder vertelde over haar eerste keer samenwonen. De geschiedenis herhaalde zich: we vonden vier oude stoelen op straat, toverden een plank om tot een eettafel en we aten, net als vroeger, iedere dag vlees.

In de jaren die volgden deden we wat zoveel jonge stellen doen: we studeerden af, vierden ons geluk in cafés, restaurants en discotheken, vlogen samen de wereld over en kochten een appartement. We ontwierpen onze eigen badkamer met vloerverwarming, ligbad en regendouche waar we samen onder stonden tot onze vingertoppen week en gerimpeld waren. We haalden de halve Ikea-gids in huis en ruilden de trein in voor de oude auto van een familielid. Als we het druk hadden, haalden we complete maaltijden bij een van de exotisch afhaaltentjes in de buurt of we gingen uit eten. Koffiezetten deden we ook steeds minder omdat we zo'n luxe koffieboer om de hoek hadden die de bonen ter plekke voor je maalde en er gelijk een verse *latte* met een niet te evenaren schuimlaag van maakte.

Na een tijdje raakte ik zwanger en kregen we een dochter. Nog geen twee jaar later werd onze zoon geboren. Er kwamen

kinderkamers, kinderwagens, kinderbadjes, kinderspeelgoed en een heuse kindermaaltijd Blender. We kochten kinderzitjes, kinderpotjes, kinderflesjes. Ik werd een grootverbruiker van billendoekjes, snoetenpoetsers en andersoortige schoonmaakdoekjes. Er kwam een groter huis, een nieuwere auto, een hogere energierekening en een vollere vuilnisbak.

En we aten bijna elke avond vlees.

Tot er na de geboorte van mijn twee kinderen onverwacht nóg iets werd geboren: mijn nieuwe bewustzijn. Als er een speentje op de grond viel, snelde ik naar de keuken om het gelijk te steriliseren. Babyprakjes uit een potje kwamen er niet in, tenzij ik zeker wist dat er geen bestrijdingsmiddelen of onverantwoorde E-nummers inzaten. Ik waste alles driedubbel op zestig graden en als ik met mijn ergonomische kinderwagen op straat liep en er reed een vieze brommer voorbij, dan wendde ik de wagen demonstratief af in de hoop de uitlaatgassen te ontwijken. Ik gromde er nog net niet bij.

Maar mijn nieuwe bewustzijn ging verder. Ik kon me wel zorgen maken om de gassen van die ene brommer. Maar de straat waar ik woonde stond in de top vijf van straten met de hoogste concentratie fijnstof van Nederland. En ik kon me wel zorgen maken over mijn straat, maar hoe zat het eigenlijk met de wereldwijde CO₂-uitstoot?

Ik begon me te verdiepen in het klimaat en stuitte op het verhaal van de Amerikaanse schrijver Colin Beavan, die een jaar lang CO₂-neutraal had geleefd. Voordat Beavan in 2007 aan zijn 'No Impact'-experiment begon, leidde hij een 'gewoon' leven als schrijver van historische non-fictie. Hij had een appartement in New York met zijn eveneens schrijvende vrouw Michelle en een dochtertje van twee. Beavan omschreef zichzelf graag als de schuldbewuste progressief en zijn vrouw als een kopie van Carrie Bradshaw uit *Sex and the City*. Als zij thuiskwam met een bontsjaal, begon hij te zwaaien met actiefolders van de dierenrechtenorganisatie PETA. Als zij de televisie aanzette voor haar soapverslaving, begon hij te preken over het uitsterven van de ijsberen. Maar daar bleef het bij. Tot hij op een gegeven

moment zo ziek werd van zichzelf dat hij besloot met vrouw en kind een jaar lang op geen enkele manier het milieu te belasten. In grote lijnen kwam dat neer op: geen afval produceren, geen elektriciteit verbruiken, niet televisiekijken of autorijden en alleen biologische streekproducten kopen. Hij hield er een weblog over bij, liet dat weblog uitgeven in boekvorm en er kwam een documentaire over zijn experiment, die lovende recensies kreeg. Alle kranten schreven over hem en iedereen wilde weten hoe hij een jaar lang zonder toiletpapier had geleefd, want dat was misschien wel de extreemste beslissing die hij nam. Maar er was ook kritiek. Zo werd Beavan beschuldigd van hypocrisie: als je een jaar lang een weblog schrijft over hoe je klimaatneutraal moet leven, waarom druk je dat dan alsnog af op dode bomen? *The New York Times* was ook niet onverdeeld enthousiast en noemde zijn project 'op zijn best een scène uit een ouderwetse komedieserie en op zijn slechtst een moreel verdachte poging tot zelfverheerlijking'.

Ik las zijn boek, probeerde een week net zo CO₂-neutraal te leven als hij een jaar had gedaan en schrok van mijn persoonlijke milieubelasting. Wat ik in één week aan afval produceerde was schokkend en het besef dat er miljoenen, miljarden mensen waren die hetzelfde weggooiden, was een regelrechte nachtmerrie. We putten de aarde sneller uit dan die zich kan herstellen. De lucht raakt vervuild door onze vliegtuigen en auto's, diersoorten sterven uit door vervuiling of vernietiging van oerwoud, oceanen worden overbevist, gletsjers smelten. We eten steeds meer vlees, afkomstig uit een van de meest milieuvriendelijke industrieën ter wereld, zonder te willen nadenken over hoe het op ons bord is beland. Vlees van dieren die nooit de buitenlucht hebben geroken, die zijn grootgebracht met kunstmatig versterkt krachtvoer en antibiotica. Vlees dat wordt volgespoten met water en smaakstoffen, omdat het anders niet eens lekker is. En dat vervolgens als een niet tot een dier te herleiden kiloknaller in een plastic bak in een plastic tas op de achterbank van een van die miljoenen auto's belandt. We kopen spullen die zo kapot zijn. Dan gooien we ze weg en ko-

pen we weer nieuwe. Dat is namelijk zo makkelijk dat je wel gek zou zijn die oude te repareren.

Ik dacht terug aan de verhalen van mijn oma en mijn moeder en vroeg me af: wat zullen mijn kinderen zich straks herinneren van hun jeugd? Dat hun moeder een paar keer per jaar in het vliegtuig stapte, ook al wist ze dat het het meest vervuilende vervoermiddel op aarde was? Dat ze zonder schuldgevoel de grootste rotzooi in de afvalbak kieperde, dat ze in een benzineauto reed terwijl ze wist hoe vervuilend het was? En dat ze iedere dag onbekommerd vlees at terwijl ze wist dat ze bijdroeg aan de vervuilende bio-industrie? Kortom, dat ze niets deed toen ze ontdekte dat zij en haar tijdgenoten de aarde aan het vernietigen waren?

Natuurlijk is er ook een andere manier om over dit onderwerp te denken. Je kunt er ook van uitgaan dat de soep niet zo heet gegeten wordt als hij wordt opgediend. Dat het wel meevalt met de opwarming van de aarde en dat het niet eens zeker is dat wij daar de oorzaak van zijn. Of dat we de oplossingen met genoeg onderzoek, kennis en beleid vanzelf vinden. We zijn immers steeds beter in staat de wereld naar onze hand te zetten.

Maar zo kan ik niet langer denken. Ik kan mijn kinderen niet fatsoenlijk opvoeden als ik in mijn achterhoofd weet dat ik meedoe aan een massale aanval op hun toekomst. Ik weet dat ik in mijn eentje die aanval niet kan stoppen, maar ik kan wel het goede voorbeeld geven. En als over veertig jaar blijkt dat we ons nergens druk over hadden hoeven maken, dan heb ik mijn kinderen in elk geval een goede en bewuste opvoeding gegeven. Dat lijkt me sowieso geen overbodige luxe.

Schaamte is een slechte raadgever, net als angst en schuldgevoel. Toch waren dat drie belangrijke emoties die me deden besluiten uit te zoeken hoe je op een goede manier groener kunt leven. Ik schaamde me voor mijn eigen verkwistende gedrag, vreesde voor een ingewikkelde toekomst voor mijn kinderen en voelde me schuldig over het feit dat ik niet alles deed om die toekomst net zo zorgeloos te laten zijn als mijn leven tot nu toe was

geweest. Maar er was nog een reden waarom ik besloot dat het roer om moest: liefde. Ik wil het beste voor mijn kinderen, zoals mijn moeder dat voor mij wilde en mijn oma voor mijn moeder. Zoals iedere moeder dat voor haar kind wil. Die liefde is sterker dan het verlangen een halfuur onder de douche te staan om wakker te worden, even snel in de auto te stappen als het weer eens regent, wegwerppartikelen te blijven kopen omdat het zoveel tijd bespaart, zomaar ergens een hamburger te bestellen als je trek hebt, of de verwarming op twintig (of hoger) te zetten als het buiten wat frisser wordt.

Maar je leven opnieuw inrichten en afrekenen met gewoonten en misverstanden die tientallen jaren hebben kunnen inslijten is makkelijker gezegd dan gedaan, zelfs als je daar met een oneindige voorraad liefde aan begint. Mijn nieuwe bewustzijn is wat dat betreft nog maar een klein kind dat veel moet leren. Je 'gewoon' voornemen klimaatbewust te gaan leven werkt in ieder geval niet. Voor je het weet stap je weer in de auto als het even regent, mogen de kinderen toch een kipnuggets-kindermenu en boek je weer die vlucht naar dat tropische eiland.

Milieuvriendelijk leven is net zo moeilijk als proberen structureel vijf kilo af te vallen. Je mag best af en toe iets doen wat niet in je dieet past, daar kom je niet meteen vijf kilo van aan, maar als je het echt goed wilt doen, vereist het een ijzeren discipline en een lange adem. En dan is afvallen zelfs nog makkelijker dan milieubewust leven. Wanneer je lijnt, merk je op een bepaald moment verbetering: je past opeens weer in je lievelingsbroek en mensen geven complimentjes over je uiterlijk. Maar als je milieuvriendelijker gaat leven, word je niet meteen beloond met een graadje minder opwarming van de aarde. Sterker: je gaat er soms zelfs op achteruit. Een voorbeeld daarvan is mijn eerste lunch met 'biologische vegetarische knakworstjes'. Ik had de industriële Unox-knakworstjes definitief vaarwel gezegd waarop mijn dochter begon te klagen over het feit dat wij geen knakworstjes op brood aten en haar vriendinnetjes wel. Ze raakte me recht in mijn onzekere moederhart en dus ging ik meteen op zoek naar een vegetarische variant. Die vond ik bij de biologi-

sche supermarkt. Ik nodigde snel haar vriendinnetjes uit en zette trots een schaal brood met vegaknakworstjes op tafel, om vervolgens te zien hoe die door drie meisjes tegelijk walgend werden uitgespuugd. Dit waren geen knakworstjes, riepen ze in koor, dit was vies! En als ik eerlijk ben hadden ze gelijk.

Maar met of zonder knakworst: als je niets doet, verandert er sowieso niets en dat vind ik veel erger. Ik wil niet meer onverschillig meedoen aan de roofofbouw op ons kostbaarste bezit. Ik wil niet meer meegaan in de gedachte dat de oplossing bij de politiek ligt of van de grote milieuvervuilende multinationals moet komen. Daarmee schuif ik het probleem uiteindelijk alleen maar bij een ander op zijn bord. En dus bleef er maar één ding over: me volledig onderdompelen in de wereld van de eco-freaks, geitenwollensokken, klimaatalarmisten, politici, onderzoekers, biologische boeren, natuurliefhebbers, energiedeskundigen, milieuactivisten en psychologen, om erachter te komen hoe ik écht milieubewust kan leven, mijn kinderen het goede voorbeeld kan geven en het zelf ook nog naar mijn zin kan hebben.

Ik ben op zoek gegaan naar verhalen die me konden inspireren groener te leven en naar 'houdbare' antwoorden op vragen en dilemma's waar ik tegenaan liep. Ik weet dat het verstandig is een elektrische auto te kopen, maar niet iedereen heeft daar het geld voor. Hoe kan ik het zo goed mogelijk doen zonder een Lotus onder mijn kont? Hetzelfde geldt voor mijn boodschappen. We worden om de oren geslagen met tips om biologisch te kopen, maar betekent zo'n groene sticker automatisch dat het beter is voor het klimaat? En hoe onthoud ik welk keurmerk waarvoor staat?

Nog een grote vraag: heeft het compenseren van CO₂ (door bomen te laten planten als ik in het vliegtuig stap) wel zin? En is duurzame vis wel zo duurzaam als we denken? Waarom worden sommige spullen nog steeds zo overdreven verpakt, terwijl we zo'n groot afvalprobleem hebben? Wat is het nut van het scheiden van plastic afval? Hoe kun je jezelf trainen in het volhouden van groen gedrag? Heeft het zin om actie te voeren of

je aan te melden bij milieuorganisaties? Ik kwam soms met meer vragen terug dan ik had toen ik vertrok, maar uiteindelijk ben ik er wijzer en gelukkiger door geworden.

Dit boek is daar het verslag van. Het is het resultaat van een ingewikkelde, soms teleurstellende, maar gelukkig ook opbeurende zoektocht naar de kennis en motivatie om milieubewust te leven en een zo goed en groen mogelijk mens en ouder te zijn.

Tussen het leven van mijn oma en dat van mij zit maar één generatie. Als we in zo'n korte tijd van zestig jaar zo'n grote negatieve invloed op het milieu hebben gehad, dan kunnen we die verandering hopelijk ook in één generatie stoppen. Mijn moeder is van de hippiegeneratie en werd groot met het *Make love not war*-credo. Nu wordt het tijd om lief te zijn voor de aarde.

HET WATERDICHTE ARGUMENT OM NÚ WAT TE DOEN

Winter 2010. Het is ijzig koud en er ligt al weken sneeuw. Op het kinderdagverblijf van mijn dochter worden uitjes geannuleerd vanwege ernstige sneeuwoverlast. Het strooizout raakt op en sommige sneeuwbuien zijn zo heftig dat er een weeralarm wordt afgekondigd. Overal zijn de skipakken en moonboots uitverkocht en in onze achtertuin staat inmiddels een hele familie sneeuwpoppen.

Op de zoveelste koude winterdag raak ik met een paar moeders op de crèche aan de praat over het weer. Een van hen flapt er vol overtuiging uit: 'Nou, één ding weten we in elk geval zeker: met die opwarming van de aarde valt het wel mee!'

Je kunt geen krant openslaan of er staat wel een nieuw verontrustend bericht in over het klimaat. Maar wijzer worden we er niet van. Integendeel: hoe meer je over het onderwerp leest, hoe lastiger het wordt er vat op te krijgen. De berichten lijken elkaar ronduit tegen te spreken. De ene keer smelten de ijskappen sneller dan ooit tevoren, de andere keer hoor je weer dat het zeeijs op het zuidelijk halfrond alleen maar is toegenomen. '2010 een van de warmste jaren ooit,' kopten de kranten. Zie je wel, zeggen de klimaatalarmisten, de aarde warmt op. Nee hoor, er komt juist weer een nieuwe ijstijd aan, roepen de klimaatsceptici dan, schermend met wetenschappelijke onderzoeken die in hun voordeel spreken.

In de klimaatfilm *An Inconvenient Truth* uit 2006 schetste de Amerikaanse oud-vicepresident Al Gore een droevig toekomstbeeld van de Kilimanjaro in Afrika zonder sneeuwtoppen. De sneeuw smolt, en dat kwam door onze CO₂-uitstoot. Niet veel later bleek dat het een nogal ongelukkig gekozen voorbeeld was. De sneeuw op de Kilimanjaro smelt inderdaad, maar dat bleek vooral een natuurlijk proces.

De ene dag is het glas halfvol: de Nederlandse CO₂-besparingen kunnen makkelijk gehaald worden; de lat mag zelfs wel wat hoger. De andere dag lees je weer een verontrustende kop boven een artikel waarin staat dat de CO₂-concentratie in de lucht nog nooit zo hoog is geweest als nu. De mens is de veroorzaker van het klimaatprobleem, concluderen de wetenschappers van de VN-klimaatcommissie. Niet waar, het zijn gewoon natuurlijke schommelingen.

De klap op de vuurpijl was misschien wel *climategate*, eind 2009. Toen kwamen duizenden mails van het Britse klimaatinstituut CRU op straat te liggen. Uit die mails bleek volgens klimaatseptica dat klimaatwetenschappers allerlei informatie over de opwarming van de aarde hadden achtergehouden en veranderd. Er barstte een hevige discussie los over de vraag of de wetenschappers de opwarming van de aarde erger hadden gemaakt dan die zou zijn en of ze hadden gefraudeerd met onderzoeksgegevens. Ik heb in die tijd vaak mensen horen zeggen: 'Zie je wel, er klopt niets van die opwarming. Die hele klimaatcrisis is onzin. Kijk maar naar *climategate*, ze hebben de waarheid gewoon naar hun hand gezet.' Ja, en als het het jaar daarna dan ook nog wekenlang gaat sneeuwen en vriezen, is het misschien wel logisch dat er steeds meer mensen zijn die denken dat het allemaal wel meevalt.

Zodra je je gaat verdiepen in het klimaat, merk je dat het een bijna onmogelijke opgave is om te achterhalen waar de waarheid ligt. Ja, er is sprake van klimaatverandering. Daar zijn we het met zijn allen wel over eens. En volgens de meeste klimaatwetenschappers zal die klimaatverandering gevolgen hebben voor de manier waarop we leven. Maar hoe groot die gevolgen